

Ключевые слова: девиантное поведение на базе гиперспособностей, одаренный ребенок, формы девиантного поведения на базе гиперспособностей, школа.

Stepanenko V. Definition and Forms of Deviant Behavior on the Basis of Hyper Abilities in School-Age Children

The article reveals the essence of the definition «deviant behavior on the basis of hyper abilities» and its main varieties as a social deviation in school-age children: socially neutral with ambiguous evaluation criteria, asocial (which deviate from the moral norms) and antisocial (which deviate from the rule of law).

Disclosed views of different scientists on the understanding of the manifestations of deviant behavior of gifted children, presented some of the results of their research. In particular, the disclosed position on that talent can be seen as both a cause and as a means to develop the controversial and socially disapproved varieties of deviant behavior.

The deviant behavior on the basis of hyper abilities regarded as a type of deviant behavior, which is accompanied by deviations in daily life when the gifted, talent, genius in other spheres of human activity.

Key words: deviant behavior on the basis of hyper abilities, gifted child, forms of deviant behavior on the basis of hyper abilities, school.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК [053.2:004.738.5]:37.013.42

О. О. Черних

**БАЗОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ
БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ**

Сучасних українських дітей вже можна називати «цифровими аборигенами», бо вони народились та живуть в той час, коли комп’ютери та Інтернет стають значно поширеними та доступними в Україні.

Інтернет є впливовим фактором соціалізації сучасної дитини, який може як позитивно, так і негативно впливати на розвиток дитини. Питанню формуванню безпечної поведінки підлітків в Інтернеті приділяється увага у документах міжнародних організацій, дослідженнях науковців різних галузей, спеціалістів правоохоронних органів та у засобах масової інформації, бізнесових та громадських організацій.

Разом з тим багато питань, пов'язаних з успішною соціалізацією підлітків та формуванням безпечної поведінки в Інтернеті, залишаються малодослідженими у вітчизняному науковому просторі.

На нашу думку, недостатньо висвітленим є аналіз існуючих компетенцій для успішної соціалізації дітей під час користування Інтернетом.

Таким чином, метою нашої статті є аналіз та систематизація компетенцій безпечної поведінки дітей в Інтернеті.

Здійснений нами аналіз наукової літератури та міжнародних документів показує, що дослідниками розглядаються різні аспекти формування компетенцій безпечної поведінки дітей в Інтернеті.

Вивченю сутності компетенцій присвячені роботи Н. Бібік, О. Крисани, О. Локшини, О. Пометун, А. Хуторського С. Шишова; критерії розвитку безпечної поведінки вивчають Р. Григорян, В. Купецькова, А. Попов, С. Чорний; компетенції успішного та безпечного використання Інтернету та цифрових технологій описують Дж. Бейлі, Л. Іломакі, А. Кантосало, М. Лаккала, В. Плешаков, М. Рибл, А. Тадаєва, та ін.

Поняття «компетенція» розуміється різними авторами як:

- спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання, які дозволяють людині визначати незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності (О. Пометун);
- здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань (В. Кальней, С. Шишов);
- своєрідний комплекс знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні й дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах, проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності (О. Крисана);
- набута характеристики особистості (що охоплює знання, вміння, навички та цінності), яка дозволяє застосовувати останні на практиці (О. Локшина);
- соціально закріплений освітній результат (Н. Бібік).

Серед компетенцій, виокремлених вітчизняними науковцями пов'язаними з нашим дослідженням ми знаходимо ціннісно-смислову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, інформаційну, комунікативну (А. Хуторський); компетентності інформаційних технологій, масмедійні, мультимедійні технології, комп'ютерна грамотність; володіння електронною Інтернет-технологією (І. Зимня).

В. Плешаков використовує поняття «кіберкомпетентність» як «володіння сукупністю знань, умінь, навичок, конкретних способів дій, особистісних якостей, певного досвіду, необхідних для здійснення продуктивної та безпечної життєдіяльності в кіберпросторі: кіберкомунікації, кібернавчання, кібервиховання, кіберосвіти,

професійної та громадської діяльності». окремі знання, вміння та будь-які навички або спосіб дії визначається як кіберкомпетенція [6, с. 255].

Інформаційний компонент виокремлює А. Тадаєва в структурі соціальної компетенції Сутність його полягає в знаннях позитивних та негативних впливів медіа на людину; ставленні до інформації як особливої цінності, гаджетів як засобу доступу до необмеженої інформації; первинних навичках невід'ємної комунікації та безпечної користування новими медіа, критичному аналізі інформації [10].

Враховуючи всесвітній характер Інтернету, дуже слушною для нашого дослідження ми знаходимо думку Н. Бібік, яка зазначає, що освіта має враховувати «принцип глобально орієнтованої освіти» та компетентності мають охоплювати такі якості людини, що дозволяють їй інтегруватись у широкий світовий соціокультурний контекст [1].

Окремої уваги заслуговують вивчення цифрової компетентності, яку пропонують Л. Іломакі, А. Кантосало, М. Лаккала [14]. На їх думку цифрова компетентність складається з:

- технічних навичок по використанню цифрових технологій,
- здатності використовувати цифрові технології в значущим чином для роботи, навчання і для повсякденного життя в цілому в різних видах діяльності,
- здатності до критичного оцінювання цифрових технологій,
- мотивації для участі в цифровій культурі.

Схожу, але більш деталізовану структуру цифрової компетентності, виокремлюють Є. Золотова, Т. Нестік, Є. Розсказова, Г. Солдатова [9]. У її складі вони виділяють чотири компоненти: знання; вміння та навички; мотивацію; відповідальність (що включає, в тому числі, безпеку).

У цифровій компетенції авторки виокремлюють:

- інформаційну та медіакомпетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, пов'язані з пошуком, розумінням, організацією, архівуванням цифрової інформації і її критичним осмисленням, а також зі створенням інформаційних об'єктів з використанням цифрових ресурсів (текстових, образотворчих, аудіо та відео);
- комунікативну компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, необхідні для різних форм комунікації і з різними цілями);
- технічну компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють ефективно і безпечно використовувати технічні та програмні засоби);
- споживчу компетентність (знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють вирішувати за допомогою цифрових пристрій і Інтернету різні повсякденні завдання, пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, які передбачають задоволення різних потреб) [9, с. 5].

Цифрова компетентність визнана однією із восьми ключових у контексті навчання впродовж життя у країнах Європейського Союзу і включає сім складових [15]:

- управління інформацією (ідентифікувати, визначати місцезнаходження, доступ, отримувати, зберігати і організовувати інформацію);
- технічні операції та співпраця (зв'язок з іншими, брати участь в онлайнових мережах/спільнотах, конструктивно взаємодіяти);
- зв'язок та обмін інформацією (обмін даними через інтернет-інструменти, беручи до уваги недоторканність приватного життя, безпеку і нетикет);
- етика і відповідальність (поводитися етично та відповідально, розуміючи рамки закону);
- технічні операції (використовувати технології і засобів масової інформації, виконувати завдання за допомогою цифрових засобів);
- створення контенту і знань (інтегрувати і повторно ускладнені попередні знання і зміст, побудування нових знань);
- оцінка і вирішення завдань (визначити цифрові потреби, вирішувати проблеми за допомогою цифрових засобів, оцінити інформацію, що отримується).

Науково цікавими для нас є роботи Дж. Бейлі та М. Рибла, які вводять нове поняття «цифрове громадянство» і розуміють його як «норму відповідної, відповідальної поведінки з урахуванням використання технологій» [12, с. 15] Автори виокремлюють дев'ять елементів цифрового громадянства:

- повна електронна участь в житті суспільства,
- електронна купівля та продаж товарів,
- електронний обмін інформацією,
- комп'ютерна грамотність,
- електронні стандарти поведінки або процедури,
- електронна відповідальність за дії і вчинки,
- цифрові права і обов'язки,
- фізичне і психологічне благополуччя в цифровому світі технологій,
- електронні запобіжні заходи, щоб гарантувати безпеку [12].

Зазначені елементи мають реалізовуватися на принципах поваги (етикет, доступ, закон), освіти (грамотність, комунікація, комерція) та захисту (права та відповідальність, безпека, здоров'я та благополуччя).

Ряд науковців (С. Лівінгстон, М. Рибл та ін.) та міжнародних організацій (ООН [6], Рада Європи, ЮНІСЕФ) пов'язують формування безпечної поведінки дітей в Інтернеті з поняттям «права людини» та «права дитини».

Дослідючи загальні особливості безпечної поведінки дітей, цікавими знаходимо тези про розуміння навичок безпечної поведінки

учня як тих, що «відображають усвідомлені дії учня, засновані на рефлексивної діяльності та знаходяться під інтелектуальним контролем» (С. Чорний [11]). Серед критерії рівня сформованості навичок безпечної поведінки різні автори виокремлюють наступні: пізнавальне ставлення до світу, як єдиного цілого, в якому все знаходиться у взаємозв'язку; готовність учня діяти в складній невизначеній ситуації; вміння бачити свої дії «з боку»; рефлексивність (Р. Григорян [2]); когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий (В. Купецькова [4]); когнітивний; мотиваційно-потребностний, діяльнісно-практичний; творчий (А. Попков [7]).

Грунтуючись на дослідженнях компетенцій щодо використання ІКТ та Інтернету, критеріїв сформованості безпечної поведінки дітей та посилаючись на запропоновану нами авторську класифікацію загроз в Інтернеті (загрози фізичному благополуччю, психічному благополуччю, соціальному благополуччю та матеріальному благополуччю), ми розуміємо компетенцію як втілену в практичну діяльність сукупність знань, вмінь та ставлень та виокремлюємо чотири базових компетенції безпечної поведінки в Інтернеті:

- розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті;
- електронна участь;
- здоров'я збереження під час роботи з цифровими пристроями;
- звернення про допомогу та захист.

Критеріями розвитку компетенцій обрано: когнітивний релятивний та поведінковий. В своєму дослідженні ми пропонуємо три рівні, які характеризують розвиток компетенцій безпечної поведінки підлітків в Інтернеті: високий, середній, низький.

Для розробки критеріїв, що виявляють рівень розвитку компетенцій ми спиралися на роботу М. Рибла, документи міжнародних організацій ООН [8] та Ради Європи (Рекомендація CM/REC(2014): Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум) для компетенції «Розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті»; сходинки онлайн участі, запропоновані Ч. Лі та Дж. Бернофф [12] для компетенції «Електронна участь»; критерії до оцінки ціннісного ставлення до здоров'я О. Мурашкевича [5], О. Єжової [3], рівні впливу на здоров'я В. Антонова для компетенції «Здоров'я збереження під час роботи з цифровими пристроями», документи міжнародних організацій ООН [8] та Ради Європи (Рекомендація CM/REC(2014): Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум) для компетенції «Звернення про допомогу та захист».

Виходячи з цього високий рівень розвитку чотирьох базових компетенцій безпечної поведінки дітей в Інтернеті як приклад виглядає наступним чином.

Компетенція «Розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті».

- Когнітивний критерій: знання про права людини в Інтернеті.
- Поведінковий критерій: дотримання прав людини в Інтернеті.
- Релятивний критерій: ставлення до Інтернету як до інструменту надання можливостей.

Компетенція «Електронна участь».

- Когнітивний критерій: знання про можливості електронної участі.
- Поведінковий критерій: досвід участі в Інтернеті.
- Релятивний критерій: ціннісне ставлення до можливостей управління Інтернетом та електронної участі.

Компетенція «Здоров'я збереження під час роботи з цифровими пристроями».

- Когнітивний критерій: знання про загрози в Інтернеті та їх вплив на здоров'я.
- Поведінковий критерій: здійснення заходів щодо збереження здоров'я під час користування Інтернетом.
- Релятивний критерій: ціннісне ставлення до власного здоров'я.

Компетенція «Звернення про допомогу та захист».

- Когнітивний критерій: знання необхідних дій у випадку, якщо став жертвою чиєхось дій в Інтернеті.
- Поведінковий критерій: досвід звернень по допомогу у разі наражання на загрози в Інтернеті.
- Релятивний критерій: повага до прав людини в Інтернеті та розуміння механізмів захисту.

Отже, аналіз та систематизація компетенцій безпечної поведінки дітей в Інтернеті надав нам можливість зробити такі висновки:

1. Значне коло науковців віддають перевагу компетентнісному підходу у формуванні безпечної поведінки дітей в Інтернеті.
2. Основними складовими поняття «компетенція» різні автори називають знання, навички та цінності.
3. Серед компетенцій пов'язаних з безпечним використання Інтернету дослідники вивчають: цифрову компетентність, кіберкомпетентність, елементи цифрового громадянства.
4. На основі аналізу даних існуючих досліджень автор статті виокремлює чотири базові компетенції безпечної поведінки підлітків в Інтернеті: розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті; електронна участь; здоров'язбереження під час роботи з цифровими пристроями; звернення про допомогу та захист. Критеріями розвитку компетенцій обрано: когнітивний релятивний та поведінковий.

Подальший науковий пошук означененої проблеми потребує поглибленої розробки та впровадження технології соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки дітей в Інтернеті.

Список використаної літератури

- 1. Бібік Н. М.** Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік ; під заг. ред. О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
- 2. Григорян Р.В.** Педагогические условия и механизмы формирования навыков безопасного поведения младших школьников тема диссертации и автореферата по ВАК 13.00.01 / Р. В. Григорян; Москва, 2008. – 243 с.
- 3. Єжова О. О.** Критеріальний підхід до оцінки рівня сформованості ціннісного ставлення до здоров'я учнівської молоді / О. О. Єжова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – В. 2(14). – С. 311–322.
- 4. Купецькова В.Ф.** Формирование навыков безопасного поведения младших школьников в процессе внеурочной работы в общеобразовательном учреждении : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Купецькова В. Ф.; Пенз. гос. пед. ун-т им. В. Г. Белинского. – Пенза, 2008. – 195 с.
- 5. Мурашкевич О. А.** Діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з профілактики вживання психоактивних речовин підлітками : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. А. Мурашкевич; ДВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». – Слов'янськ, 2012. – 20 с.
- 6. Плешаков В. А.** Теория киберсоциализации человека : монография / Под ред. А. В. Мудрика. – М. : МПГУ: «Homo Cyberus», 2011. – 400 с.
- 7. Попков А.В.** Формирование безопасного поведения подростков во внеурочной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А.В. Попков ; Ижевск, 2007. – 270 с.
- 8. Резолюция** 32-й сесии 27 июня 2016 року Совета ООН по правам человека «Поощрение и защита всех прав человека, гражданских, политических, экономических, социальных и культурных прав, включая право на развитие» [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/32/L.20&referer=/english/&Lang=R.
- 9. Солдатова Г. У.** Цифровая компетентность подростков и родителей. Результаты всероссийского исследования / Г. У. Солдатова, Т. А. Нестик, Е. И. Рассказова, Е. Ю. Зотова. – М. : Фонд Развития Интернет, 2013. – 144 с.
- 10. Тадаєва А.В.** Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / А. В. Тадаєва ; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Старобільськ, 2016. – 23 с.
- 11. Черный С. П.** Психологопедагогическое обеспечение процесса формирования навыков безопасного поведения в чрезвычайных ситуациях у учащихся общеобразовательных школ : диссертация... кандидата педагогических наук : 13.00.01 / С. П. Черный ; Красноярск, 2007 181 с.
- 12. Bernoff J. and Li, C. (2010), Social technographics revisited –mapping online participation. In Participation Models: Citizens, Youth, Online.** – Режим доступу : <http://www.nonformality.org/wp->

content/uploads/2012/11/Participation_Models_20121118.pdf. **13. Digital Citizenship in Schools**, Third Edition by Mike Ribble, ISTE Publications, 2015. **14. Ilomäki L.**, Lakkala M., Kantonalo A. What is digital competence? // Linked portal. Brussels: European Schoolnet (EUN), 2011. P. 1–12. **15. Technical Report** by the Joint Research Centre of the European Commission. Anusca Ferrari/2012[Електронний Ресурс]. – Режим доступу : <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>.

Черних О. О. Базові компетенції безпечної поведінки дітей в Інтернеті

У статті розкрито поняття «компетенція» у контексті безпечної поведінки підлітків в Інтернеті. Проведено аналіз та систематизацію компетенцій безпечної поведінки дітей в Інтернеті. Розкрито сутність та складові компетенцій успішного та безпечноного користування Інтернетом, що виокремлюються різними авторами. Вивчено критерії розвитку компетенцій безпечної поведінки дітей. Виокремлено чотири базові компетенції безпечної поведінки підлітків в Інтернеті: розуміння застосування поняття прав людини в Інтернеті; електронна участь; здоров'язбереження під час роботи з цифровими пристроями; звернення про допомогу та захист. Критеріями розвитку компетенцій обрано: когнітивний релятивний та поведінковий.

Ключові слова: цифрові компетенції, базові компетенції безпечної поведінки дітей в Інтернеті.

Черных Е. А. Базовые компетенции безопасного поведения детей в Интернете

В статье раскрыто понятие «компетенция» в контексте безопасного поведения подростков в Интернете. Проведен анализ и систематизация компетенций безопасного поведения детей в Интернете. Раскрыта сущность и составляющие компетенций успешного и безопасного пользования Интернетом, которые выделяются различными авторами. Изучены критерии развития компетенции безопасного поведения детей. Выделены четыре базовые компетенции безопасного поведения подростков в Интернете: понимание применения понятия права человека в Интернете; электронное участие; здоровьесбережение при работе с цифровыми устройствами; обращение за помощью и защитой. Критериями развития компетенций выбраны: когнитивный релятивный и поведенческий.

Ключевые слова: цифровые компетенции, базовые компетенции безопасного поведения детей в Интернете.

Chernykh O. Basic Competences of Safe Internet Behavior Among Children

In the article the development of “competence” in the context of safe Internet behavior among adolescents. The author reviewed, analysed and systematized of competences of child safe Internet behavior.

The author concludes that in the researches there are several definitions of “competence”, but different authors define the main components: knowledge, skills and values. Competences should promote integration of people in world wide socio-cultural context. The author studied the development of the competence criteria of safe behavior of children.

The essence and components of competences of successful and safe use of the Internet have been described. Researchers are studying and classifying the different competencies for a successful socialization during using the Internet.

Four basic competences of safe Internet behavior have been identified by the author: an understanding of the application of human rights concepts to the Internet; online participation; preservation of health during work with digital devices; appeal for support and protection. The criteria for the development of competences selected: cognitive, behavioral and attitude.

Key words: digital competences, basic competences of safe Internet behavior of adolescents.

Стаття надійшла до редакції 07.01.2017 р.
Прийнято до друку 24.02.2017 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.036

В. Г. Чуркіна, К. О. Косенко

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ І ДУХОВНИЙ УНІВЕРСУМ ОСОБИСТОСТІ

В умовах модернізації української освіти виникає потреба у підготовці активної естетично розвинutoї особистості. Психолого-педагогічна наукова думка звертається до різних питань, пов’язаних із розвитком естетичної культури особистості, художньо-естетичного виховання школярів, розвитку та формування естетичного смаку.

Феномен обдарованості та творчої активності висвітлюють Дж. Гілфорд, Дж. Рензуллі, П. Торренс та ін. Комплекс проблем формування естетичної свідомості школярів розв’язують Г. Арзяков, Б. Брилін, О. Дем’янчук, Є. Квятковський, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Рудницька, також присвячено розвідки І. Донецької, С. Долуханова, І. Лазарєва, В. Панченко, Л. Ритікової та ін.

В сучасному розумінні «творчість» – охоплює різні види людської діяльності [3, с. 51–52]. Творчість – це найвища форма активності свідомості людини, що спрямовує її діяльність на створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, сприяє створенню оригінальних, неповторних, культурних соціально значимих цінностей, встановлення